

მამუკა ცუხიშვილი

ჯრუჭის მონასტერი

საქართველომ დღემდე ბრძოლისა და ომის ქარცეცხლში გამოიარა; მთელი ქვეყანა მორწყულია მოძმეთა წმინდა სისხლით. ამის მიუხედავად ჩვენი გმირი წინაპრები ჰქმნიდნენ მატთანეს, რომელიც ნათლად ასახავს საქართველოს წარსულს... აშენებდნენ ტაძრებსა და მონასტრებს, სათნოების სახლებს, ქალაქებსა და სოფლებს, აშენებდნენ მატერიალური კულტურის ძეგლებს, ჰქმნიდნენ შედევრებს, ლიტერატურასა და ხელოვნებაში თავიანთ წარუშლელ კვალს ტოვებდნენ, საქართველოს სახელი გაჰქონდათ საზღვრებს გარეთ. სიყვარულით, შრომითა და თავდადებით მოვედით დღემდე... ზემოთქმულის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია მიწასთან გასწორებული ჯრუჭის მონასტერი, რომელიც უდიდეს ყურადღებას მოითხოვს და რომლის ზეგლინდელი დღეც თითოეულ ჩვევანზეა დამოკიდებული.

„ქართლის ცხოვრების“ არც ერთ მონაკვეთში არ არსებობს მასალა ჯრუჭის მონასტრის შესახებ. მხოლოდ ერთგან ბრძანებს ვახუშტი: „... ყვირილას იქეთ და აქეთ კიდენი არს ფრიად მაღალი კლდე, და არიან მას შინა ქუაბნი მრავალნი, გამოკუეთილნი სახიზრად და შეუვალი მტრისაგან, და საკვირველი, თუ ვითარ უქმნიათ და დადგა ესენიცა ჟამსა ყრუასასა. ამათ ზეით ერთვის ყვირილას ჯ რ უ ჭ ი ჩრდილოდამ. გამოსდის კეცების მთასა, მოდის აღმოსავლეთიდან დასავლეთად, მერმე ჩრდილოდამ სამკრით ყვირილამდე“ („ქართლის ცხოვრება“, ტ. IV. ვახუშტი ბატონიშვილი, „აღწერა სამეფოჲსა საქართველოსა“, 1973. გვ. 613. ტექსტი დადგენილია ს. ყაუხჩიშვილის მიერ).

ჩვენ ერთმანეთს შევუდარეთ მანამდე გამოცემული ყველა რედაქცია „ქართლის ცხოვრებისა“ (ანასეული, მარიამისეული, ბაქრაძისეული...), მაგრამ სურათი უცვლელია, ანუ არც ერთ საისტორიო წყაროში ჯრუჭის მონასტრის შესახებ მასალები დაცული არ არის. რაც შეეხება თავად ვახუშტი ბატონიშვილს, საქართველოს აღწერისას იგი არა ჯრუჭის მონასტერზე, არამედ მდინარე ჯრუჭულაზე წერს, სადაც დაშვებულია შეცდომა, ანუ მდინარე ჯრუჭულას არასოდეს არ ერქვა ჯრუჭი; თუმცა ტექსტების

კომენტირებისას ყველა რედაქტორ-გამომცემელს პირვანდელი ვარიანტიდან გადმოაქვს უცვლელად მდინარის მცდარი სახელწოდება. რაც შეეხება თავად ჯრუჭის მონასტერს, მეცნიერთა ვარაუდით, ვახუშტიმ თავის შრომაში ის, ალბათ, იმიტომ არ მოიხსენია, რომ მაშინ უკვე დანგრეული იყო. რაც არ შეეფერება სიმართლეს.

ყველაზე საფუძვლიანი აღწერა ჯრუჭის მონასტრისა დაცული არის პაულე გნილოსაროვის „დავითის ჩამომავლობაში“ (1851 წელი, სანკტ-პეტერბურგი) და დეკანოზ დავით ღამბაშიძის ნაშრომში „დავით მიტროპოლიტი“ (რომელიც წერილების სახით ქვეყნდებოდა 1892-93 წლებში ჟურნალ „მწვემის“ ფურცლებზე). დეკანოზი დავითი (ღამბაშიძე) პირადად იცნობდა ყველა იმ ხანდაზმულ სასულიერო პირს, ვისაც პრივატული ურთიერთობა ჰქონდა მიტროპოლიტ დავით წერეთელთან, რის საფუძველზეც მან გამოაქვეყნა წერილები XIX საუკუნის ერთ-ერთ უგამოჩინებულეს მღვდელთმთავარზე, სადაც ჯრუჭის მონასტერზეცაა საუბარი.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არც ერთ საისტორიო დოკუმენტში შემონახული არ არის ჯრუჭის მონასტრის აგების ზუსტი თარიღი, თუმცა, სავარაუდოდ, იგი განეკუთვნება X-XI საუკუნეთა მიჯნას. მისი აღწერილობა შემონახულია მეცნიერთა შრომებში (ბროსე, თაყაიშვილი, ამირანაშვილი, ზაქარაია). ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია ჩუქურთმებსა და ტაძარში შესრულებულ მოხატულობებზე. „წინათ ტაძარს დიდრონი ქანდაკვანი ჯვრები ჰქონია და ასეთი ჯვარის შუა ნაწილი ჩრდილოეთის ფსადზე. დასავლეთის მხრით ერთი ფანჯარა, ფოთლების მსგავსი წნულით შემკობილი და მის ზემოთ ჩუქურთმიანი ჯვარი პატარა ოთხკუთხედ ქვაზედ, სამხრეთით კარი წითელის ქვის ჩარჩოებით. ზემოთ და აქეთ-იქით შუა ფრონტონში პატარა ფანჯარა არის წნულით შემკობილი... გარდა ტაძრის შუა ნაწილისა, ოთხივე სამხრო ნაწილი ანუ დაბალი ნაწილი მერეა ახლად (შედარებით მოგვიანო პერიოდში, XVI-XVII სს.) აშენებული“ (ე. თაყაიშვილი, პირადი ფონდი, №489, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი).

სულმნათი ღვთისკაცის ნაშრომებიდან (და ზემოთ მოხმობილი ციტატიდან) ნათლად ჩანს, რომ ჯრუჭის მონასტერი (უფრო სწორად სამონასტრო ანსამბლი) ვახუშტის დროსაც ამაყად იდგა. უბრალოდ, ან უგზოობის ან უდროობის გამო, იგი ვერ მოხვდა ბატონიშვილის მიერ აღწერილობიექტთა ნუსხაში; რამაც არ უნდა შეაყდინოს მეცნიერები და არ უნდა ათქმევინოს ის, თითქოს ტაძარი XVII საუკუნეში აღარ არსებობდა...

დეკანოზი დავითი (ღამბაშიძე) ბრძანებს: „მიტროპოლიტ დავითის ანდერძში სწერია შემდეგი შესანიშნავი სიტყვები: „ტიტველი და შიშველი მოვედი მე ჯრუჭის მონასტერში და ყოველივე, რაიცა ეხლა მაქვს, შევიძინე ამ მონასტერში ჩემი მშობლების შემოწირულობით, ჩემი ბიძის — მიტროპოლიტის დოსითეოსის მოწყალებით, კეთილ კაცთა შემოწირულობითა და ჩემი შრომით და ამისათვის ყოველივე ჩემს ქონებას ვუტოვებ ჯრუჭის

მონასტერს“ („მწვემსი“ 1892, №2, გვ. 9, იმავეს წერს პ. გნილოსაროვი შრომაში „დავითის ჩამომავლობა“). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ერთი მკვლევარი დავით მიტროპოლიტზე ბრძანებს: „XIX საუკუნეში ჯრუჭის განახლება-გადმოკეთებისათვის დიდად უღვაწია იმერეთის მიტროპოლიტს დავითს (აბაშიძეს)“ (ზ. სხირტლაძე, „ფუძე“ №3(5), 2005 წ. გვ. 41). მიტროპოლიტი დავითი აბაშიძე არ ყოფილა. შემდგომში ეს შეცდომა გამოსწორდა თუ არა, ჩვენთვის უცნობია. ეს ის დავით მიტროპოლიტია, რომლის გვარიც „წერეთელი“ ზემო იმერეთში დაეკვიდრა XV-XVI საუკუნეში და შესაბამისად გასაკვირი არაა, მათ, როგორც ყველაზე წარჩინებულ სათავადო დინასტიას, გაეღენა ჰქონოდ როგორც პოლიტიკურ, ისე სასულიერო, საეკლესიო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ეტაპზე.

დავით მიტროპოლიტი გახლდათ გენერალ-მაიორ ზურაბ წერეთლის ვაჟი, რომელიც აღიზარდა თავისი ნათესავის, გენათელი მიტროპოლიტის, ექვთიმეს (შერვაშიძე) კარზე და რომელმაც მიიღო სასულიერო განათლება ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის მოვალეობას ასრულებდა ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოსი (წერეთელი). აღსანიშნავია ისიც, რომ მიტროპოლიტი დოსითეოსი იყო დავითის მამის — ზურაბის — ბიძაშვილი და მისმა მღვდელთმთავრულმა მხარდაჭერამ დავითი იმერეთში ერთ-ერთ უდიდეს საეკლესიო მოღვაწედ აქცია. მან ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა არამარტო ჯრუჭის სამონასტრო ანსამბლის, არამედ ზემო იმერეთის XIX საუკუნის ისტორიაში.

სადღეისოდ პრაქტიკულად დასრულებულია დავა ჯრუჭის მონასტრის თავდაპირველი მფლობელების შესახებ. იგი იმთავითვე იყო ფალავანდიშვილების „საკუთრება“. იმერთა მეფესთან, სოლომონ II-სთან გაუთავებელი კინკლაობის გამო მათ მონასტერი დაკარგეს და 1780-იან წლებში იგი ებოძა წერეთლების გვარს. არც მაშინ შეწყდა გვარებს შორის დავა, თუმცა როგორც ითქვა, წერეთლების გავლენამ თავისი გაიტანა და ჯრუჭის მონასტერს ამით უდიდესი სიმდიდრე შეემატა... კერძოდ, ზურაბ წერეთლის, მიტროპოლიტ დოსითეოსის, გრიგოლის, ივანესა და მიტროპოლიტ დავითის (წერეთლების) შრომისმოყვარეობამ, საქმისადმი ერთგულებამ და მომავალზე ზრუნვამ ტაძარსა და მონასტერს შემატა ბიბლიოთეკა მდიდარი წიგნადი ფონდით; რუსეთიდან ჩამოტანილი საეკლესიო ლიტერატურა და ნივთები დღემდე ინარჩუნებენ თავიანთ უნიკალურობას. ტაძრის მიმდებარედ აშენდა სენაკები, დამხმარე სათავსოები, სამკითხველო დარბაზი, სათნოების სახლი, ლაზარეთი; მონასტერმა შემოიმტკიცა სახნავ-სათესი და საძოვარ-სათიბი ადგილები, გაშენდა ხეხილი, ბოსტანი, ვენახები; რამაც განაპირობა მარნის, ბელლის, საზაფხულო სარდაფებისა და სატრაპეზოს განთავსება. „მონასტრის ეხლანდელი მდგომარეობა სრულებით სხვა მშვენიერს სურათს წარმოუდგენს მნახველს: მონასტრის შინაგანი და გარეგანი მორთულობა საუცხოვო სანახავია“ (დ. ღამბაშიძე, პ. გნილოსაროვი).

ყოველივე ამან ჯრუჭის მონასტერი აქცია მრავალფუნქციურ საეკლესიო ცენტრად, რაც იმ დროისათვის უდიდესი საქმე იყო. ჯრუჭის მონასტერში გარდა იმისა, რომ საუკუნეთა განმავლობაში არ შეწყვეტილა წირვა-ლოცვა, აქ მოღვაწე ბერები ლიტერატურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობასაც ინტენსიურად ეწეოდნენ სარწმუნოებრივ-ეროვნული შეგნების ამაღლებისათვის.

თურქების მიერ სამხრეთ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ, განადგურებისაგან რომ ეხსნათ, ჩვენი წინაპრები იძულებულნი გახდნენ, ტაო-კლარჯეთის მონასტრებში დაუნჯებული სასულიერო მწერლობის შემცველი ფასდაუდებელი ხელნაწერები შედარებით უსაფრთხო ადგილას გადმოეტანათ. ასე დაიდო ბინა ჯრუჭის მონასტრის წიგნთსაცავში შატბერდში გადაწერილმა სახარებამ (ოთხთავმა), რომელიც არა მხოლოდ კალიგრაფიული თვალსაზრისით გამოირჩევა, არამედ მაღალმხატვრული მინიატურებითაცაა შემკული. აქვე იყო დაცული 400-მდე მინიატურით გამშვენებული სახარება, რომელიც XI-XII საუუნეებით თარიღდება და რომელიც კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს მაღალ დონეს საქართველოს მონასტრების კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობისა. აქვე ინახებოდა, აგრეთვე, იოსებ კათოლიკოსის მიერ 1765 წელს ჯრუჭის მონასტრისათვის გადაცემული „ცხოვრება წმ. იოვანე ოქროპირისა“. სავარაუდოდ თხზულება პალაერაში, წმ. ხარიტონის ლავრაში 1040 წელს უნდა იყოს გადაწერილი.

მონასტერში ინახებოდა რუსეთის იმპერატრიცა ეკატერინე II-ის მიერ იმერეთის და მერე საქართველოს საგანგებო დ. სრულუფლებიანი დესპანის, გენერალ-მაიორ ზურაბ წერეთლისადმი სამახსოვროდ გადაცემული რუსული სახარება, რომელიც ჩასმული იყო მოოქროვილ ვერცხლის ჭედურ ყდაში.

XIX საუკუნის 90-იან წლებში მარი ბროსემ ნაწილობრივ შეისწავლა ჯრუჭის მონასტერში დაცული სიწმინდენი, იგი ერთგან ბრძანებს: „ჯრუჭის მონასტერი ყოველმხრივ გამორჩეულია და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის, რომ საეკლესიო ნივთთაგან არც ერთი არ არის უბრალო და სადა, ყველაფერი ოქრო-ვერცხლისაა და შემკულია ძვირფასი თვლებით, მაგალითად — ბარძიმი, საცეცხლური, მიტრა, ფეშხუმი... ეპარისტიისათვის აუცილებელი ყველა ნივთი, ასევე ჯვარი, კანკელი“... (მ. ბროსე, „მოგზაურობა საქართველოში, 1848-1851 წლები“, პეტერბურგი, 1852 წ. 3 წიგნად, ტ. II. გვ. 373. რუსულ ენაზე). აღწერა აქ დაცული სიმდიდრისა, რომელსაც ერთი და ორი საუკუნის ისტორია ნამდვილად არ ექნებოდა, ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ რა მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ჯრუჭის მონასტერს ქართველთა სარწმუნოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში.

იმავეს ბრძანებს პ. გნელოსაროვი, რასაც ემატება შემდეგი სიტყვები: „მონასტერი იყო გამორჩეული თავისი მნიშვნელობითა და დანიშნულებით,

აქ აღვლენილი წირვა-ლოცვა და სასულიერო დასის მოღვაწეობა მართლმადიდებლობის ზეიმს უფრო ჰგავდა, ვიდრე ზოგად ლიტურგიკულ მსახურებას“ (პ. გნილოსაროვი, დასხ. შრომა, გვ. 171).

მონასტერში დაცული ხელნაწერები, რომელთა მინიატურებიც სახვითი ხელოვნების შედევრებს წარმოადგენენ, მეცნიერულად შეისწავლა ჯერ წმინდა ექვთიმე ღვთისკაცმა (თაყაიშვილი) და შემდეგ აკადემიკოსმა აკაკი შანიძემ.

ე. თაყაიშვილმა მონასტერში დაცული წიგნები თბილისში ჩამოიტანა. ისინი ამჟამად ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. მათ შორისაა: სახარება, სვინაქსარი (1156 წ.), კრებული — სწავლანი (1040 წ.), სხვა კრებული (IX ს.), მაქსიმე აღმსარებელი — „ცხოვრება ღვთისმშობლისა“ (XI ს.), დავითნი (XVII ს.), ოთხთავი (1743 წ.), ოთხთავი (XII-XIII ს.), იოანე სინელი — „კლემასი“ (XII-XIII სს.), დიდი სჯულის კანონი (XIII-XIV სს.), ხრონოღრაფი (1752 წ.), ქართველ წმიდათა ცხოვრებანი (1740 წ.), სადღესასწაულო (XIII ს.), ჟამნი (XVII ს.), სვინაქსარი (XVI-XVII ს.) და სხვ. მათი უმრავლესობა იქვე, ადგილზე, ჯრუჭის მონასტერში შეიქმნა, ხოლო რამდენიმე მათგანზე უკვე აღვნიშნეთ, რომ დაცვისა და შენახვის მიზნით მოხვდა ამ დიდებულ სამონასტრო კომპლექსში.

მონასტრის ეზოში არის საფლავები წერეთლებისა, ხოლო თავად ტაძრის წარწერები და საფლავთა ეპიტაფიები გვაძეგნობენ ტაძრის მნიშვნელობასა და ღირსებებზე. 1. „წმიდაო გიორგი, შეიწყალე მიქაელი მოძღუარი ჯრუჭისა, ღიღისა ერისა“. 2. „ქ. ძეს აბაშისა ფალავანდიშვილისა გიორგის შეუნდეს ღმერთმა, და ამა წმიდამა გიორგი და მათ სულკურთხეულთა პაპათა და ჩამომავალთა, შენთა მაშენებელთა, ამინ.“ და სხვ.

1919-20 წლებში ჯრუჭის მონასტერი ჯერ კიდევ ფუნქციონირებდა, ჯერ კიდევ სუნთქავდა ნაშთი ძველი დიდებისა, მაგრამ დროთა სიჟემ და კაცთა უგულოებამ თავისი გაიტანა, რასაც დაერთო „უღმერთობის ეპოქაში“ წირვა-ლოცვის მოშლა და 1991 წლის 29 აპრილს საშინელი მიწისძვრა, რომელმაც ნანგრევებად აქცია ჯრუჭის ათსაუკუნოვანი სამონასტრო ანსამბლი (გასული ს-ის 70-იან წლებში გადაღებული ფოტოების მოწოდებისათვის მაღლობას მოუახსენებთ საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნულ სააგენტოს; ხელმძღვანელი ნიკოლოზ ვაჩეიშვილი).

აღდგენა-განახლება ჯრუჭის წმინდა გიორგის სახელობის მონასტრისა, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში ქართული კულტურის ერთ-ერთ თვალსაჩინო კერას წარმოადგენდა, დღეს ყველასათვის, ვისაც ჯერ კიდევ შერჩენია სარწმუნოებრივ-ეროვნული თვითშეგნება, საშურ საქმეს უნდა წარმოადგენდეს. წმინდა დიდმოწამე გიორგი და თავდადებულ წინაპართა ლოცვა შეგვეწიოს ამ სურვილისა და ნატურის განხორციელებაში.